

MIHAIL SADOVEANU, DIRECTOR DE TEATRU...

evocat de artiștii ieșeni Mărioara Davidoglu,
Miluță Gheorghiu, Gică Popovici, Sandu Teleajen

oamă la Iași. Toamnă densă în culori, dominând rugina aramei... În dimineața aceasta, la București, maestrul a fost condus pe ultimul său drum... Pe dealurile Cetății și ale Galatei, spre Copou, picla tremură ca o pînză de apă. Călătorul sosit dinspre gară se oprește numai după cîțiva pași în fața unei clădiri încremenite în pînze negre de doliu: Liceul „Mihail Sadoveanu”, vechiul și renumitul Liceu Național, despre care spunea maestrul: „În acel admirabil Liceu Național de la Iași am găsit un mediu de extra-

ordinară fermentație culturală. Toate ideile generoase ale timpului, toate literaturile europene, în traduceri franțuzești, aveau circulație intensă între colegii mei. M-am cufundat ca într-o baie de lumină; însușirile mele artistice au evoluat brusc, ca plantele sub soarele ecuatorial. (...) Marii romancieri francezi, englezi și ruși consumau toate orele obiectelor aride. (...) Mă preocupa și literatura românească indeosebi și nu era revistă pe care să n-o cetesc (...) Popasul acesta al meu la Iași în trei ani ai cursului superior de liceu, a fost hotărîtor pentru cariera mea literară“.

Iașul, vechiul oraș patriarhal, e în plină efervescență. Plopii înalți și fără soț abia dacă se mai văd dintre schelele uriașe. Întreg orașul e un uimitor șantier. În fața acestui peisaj, nu poți să nu-ți amintești cuvintele lui George Călinescu despre Sadoveanu: „Condeii lui apăsă pe hîrtie a contribuit nu cu puțin alături de tractoare și elevatoare la construcția zidurilor noastre fizice și morale de azi“.

Și iată, vechea, minunata clădire a Teatrului Național, unde, spune Mihail Sadoveanu, „întîia piesă ce-am văzut a fost Curierul din Lyon...“ După ani de zile de la Curierul din Lyon, tînărul dar, de pe atunci, mult prețuitul romancier avea să conducă timp de nouă stagiuni destinele teatrului ieșean — din 1910 pînă în 1919.

„L-am cunoscut pe maestru în 1917 — ne spune artista emerită Mărioara Davidoglu. Eram, așa cum se chema atunci, „probistă“ la teatru, unde admiram jocul unor actori ai Iancu Profir, Gh. Cîrje, Anicuța Cîrje, Aglae Pruteanu, Pella, State Dragomir, Momuleanu. Printre cei mai tineri se aflau Aurel Ghișescu, C. Ramadan...

Decum am pășit în teatru, mi-am dat seama că directorul are două griji mari pe care le împarte în egală măsură: să dea teatrului un repertoriu ales, de valoare artistică, și să aibă grijă părintească de fiecare slujitor al scenei... Se jucau Hajdeu, Alecsandri, Caragiale, Sofocle, Shakespeare, Molière și, pentru prima dată pe scenele românești, Gogol, Tolstoi, Ostrovski, Gorki.

Preț de nouă ani, de la director am învățat neconținut; titanul prozei românești, pe care noi actorii ieșeni am mai avut fericirea de a-l avea aproape 30 de ani membru în comitetul de direcție și de lectură al teatrului, s-a luptat să asigure teatrului piese valoroase...

Eu am avut cîntea de a interpreta rolul Aniței din dramatizarea *Neamul Șoimăreștilor*, al valoros spectacol născut din colaborarea Ion Sava-Th. Kiriacoff... Jucam rolul Aniței, alături de Șt. Ciubotărașu (Tudor) și Gică Popovici (Mihu). Rostirea limpede a cuvîntului, sublinierea exactă a gîndului din text le-am învățat adeseori din lămuririle pe care ni le dădea directorul la repetiții.

Au trecut ani și ani... Clădirea teatrului ieșean a fost cruțată de urgia războiului. După Eliberare, ca președintă a sindicatului din teatru, am mers cu maestrul Sadoveanu la București, la ministere, la instituții, cerînd și obținînd cele necesare pentru repunerea în funcție a teatrului ieșean ale cărui interese le slujea neobosit. A scris actorilor ieșeni, răspîndiți de război în toată țara, cerîndu-le să înfrunte greutățile postbelice inerente și să se întoarcă la Iași, pentru a fi adevărați artiști-cetățeni.

Au trecut zeci și zeci de ani de la „directoratul Sadoveanu“, dar noi actorii nu l-am uitat nici o clipă... Ca deputată și activistă a Secției de învățămînt și

cultură merg deseori prin școli. La toate întâlnirile cu elevii le-am citit din opera maestrului și mai ales un capitol din *Divanul persian*, pe care Mihail Sadoveanu îl iubea mult și pe care mi-l cerea să i-l citesc adesea...

Aceleași calde amintiri le poartă despre directorul Sadoveanu și artistul emerit Gică Popovici.

Am fost angajat de Mihail Sadoveanu în teatru, fiind încă elev de conservator... Pe noi ăștia, „amăriții“, actorii tineri, ne înconjura cu mare dragoste și blîndețe... Îl priveam în ochii adînci și albaștri și înțelegeam totdeauna dacă e mulțumit sau nu de ceea ce facem... Am avut fericirea să joc uneori șah cu maestrul. Emoționat de marele meu rival, pierdeam totdeauna, dar cîștigam ascultîndu-i poveștele. Cu îndrăzneală mi-a dat primele roluri mai însemnate, ca Lică chitaristul din *Dezertorul*, și n-am avut mulțumire mai mare decît atunci cînd am înțeles că nu e tocmai nemulțumit de felul cum am jucat pe Mihu în *Neamul Șoimăreștilor*...

Despre activitatea lui Mihail Sadoveanu ca om de teatru, ne-a vorbit mai pe larg scriitorul și actorul Sandu Teleajen :

E de datoria mea, ca unul dintre aceia pe care el i-a încălzit cu vorba blîndă, cu sfaturile, cu înțelepciunea și fața, în viața Iașului oropsit dintre cele două războaie, să arăt cum l-am cunoscut pe scriitorul îndrăgostit cu statornică pasiune de teatru, pe Mihail Sadoveanu.

Ca elev de liceu, avusese prilejul să cunoască pe scena Naționalului din Iași, sau în turnee pe scenele mai mici „Pastia“ și „Sidoli“, pleiada marilor actori de comedie, dramă și tragedie ai epocii : Mihail Galino, Grigore Manolescu, Mihai Arceleanu, Aristizza Romanescu, Agatha Birsescu, State Dragomir și Aglae Pruteanu. Trăirile din scenă ale acestor mari actori și actrițe s-au sedimentat în sufletul tînărului absolvent al Liceului Național, întărindu-i convingerea că teatrul chemat să cultive „cît mai mult raporturile dintre viața de pe scenă și viața reală“ s-a impus dintotdeauna și rămîne în cultura popoarelor ca „un principal factor de educație publică“. Absolvind liceul, puțin a lipsit să urmeze pilda colegului de serie și prieten, Ion Profir, de a îmbrățișa cariera de actor. Dar pasiunea pentru arta rostirii de pe scenă a marilor adevăruri i-a rămas drept preocupare statornică întreaga viață. Împreună cu grupul de redactori și scriitori ai „Vieții Romînești“, era nelipsit de la premierele Naționalului.

În toată perioada anilor de creație literară trăiți la Fălticeni, ori de cîte ori venea la Iași, Mihail Sadoveanu găsea răgazul să poarte convorbiri cu actorii și regizorii trupei Naționalului, printre care număra mulți și mari prieteni. De aceea, nu e de mirare că în 1903—1904, cînd un grup de actori ai Naționalului și de publiciști din Iași editează Revista pentru teatru și literatură „Arta“, îl găsim colaborator, alături de scriitorii mai tineri Mihai Codreanu, G. V. Bacovia și G. Tutoveanu. În 1910 a primit direcțiunea Naționalului din capitala Moldovei. Zece ani, Mihail Sadoveanu, fără a-și părăsi truda migăloasă de scriitor, s-a devotat conducerii unei instituții de cultură pentru care înaintași ca Gh. Asachi, Vasile Alecsandri, Kogălniceanu și Millo, înfruntînd vitrega ocîrmuire a lui Mihalache Sturdza, făcuseră grele sacrificii personale ca s-o vadă înflorind, împreună cu Conservatorul Filarmonic-Dramatic înființat prin listă de subscripție.

Mihail Sadoveanu a îmborsătat repertoriul, dezbrîndu-l de melodrame și piese ieftine, a dat loc de cînte pieselor originale și repertoriului clasic universal, a organizat schimb de spectacole cu Naționalul craiovean, a întărit trupa adăugîndu-i forțe actoricești valoroase, a întărit și prestigiul teatrului, dînd o adevărată bătălie culturală prin editarea de către teatru a unei reviste săptămînale care să se vîndă la spectacole odată cu obișnuitele programe. A fost ajutat în munca redacțională de colaboratorii „Vieții Romînești“, Gh. Topirceanu, Demostene Botez și M. Sevastos, cărora li s-au alăturat o seamă de publiciști și scriitori din Iași și București.

Dar sufletul publicației ăra redactorul ei nevăzut, directorul teatrului. În numeroase articole, ca și în note neiscălite, se simțea mîna marelui povestitor. Un articol care pornește de la constatarea că „viața teatrului e la galerie“, acolo unde „plîng femeile, cu lacrimi bogate, pe dărămăturile nădejdiilor, risipite pe scenă, în decorul unui palat sau al unei bojdeuce“, afirmă mai departe :

„În lumea rafinată e rușinoasă manifestarea adevăratelor porniri ale inimii ; în loji nu se aplaudă și de acolo nu pornesc fluierăturile.

Norodul anonim însă, care n-a venit la teatru să-și arate pasărea din pălărie sau coada fracului, ascultă, cu sufletul, frământarea sufletelor de pe scenă; urmărește încilcirea patimilor, lupta dragostei și a urii, își închide inima, ca o temniță, sau o desface ca o floare în lumină; și, când cade cortina, — drapel uriaș zvârlit pe-un câmp de bătaie — se rostogolesc de sus aclamațiile sau, ca o ploaie de pietre, suierăturile, — asupra orchestrei, a actorilor și a lumii revărsate jos.

Numai dragostea și revolta galeriei în teatru sînt drepte; ea n-are doar prieteni personali pe autorii de piese și nici pe artiști.

Galeria e Academia noastră."

Legătura strînsă cu teatrul îl împie pe marele prozator și, incontestabil, îl ajută să abordeze genul dramatic. Scrie și i se reprezintă tragicomedia într-un act *Un mic incident*, comedia în trei acte *Zile vesele după război* (episod din războiul independent), retrăduce capodopera shakespeariană *Hamlet*, iar după primul război își va dramatiza, în colaborare cu M. Sorbul, romanul *Neamul Șoimăreștilor*, dramă istorică jucată de Teatrul Național din București și de cel din Iași.

După ce în ianuarie 1919 a părăsit direcțiunea Teatrului Național din Iași, spre a găsi răgazul necesar să dăruiască literaturii suite de povestiri și romane — adevărată epopee a vieții celor mulți și necăjiți din veac —, Mihail Sadoveanu a rămas legat de Teatrul Național din Iași ca reprezentant al Academiei Române în comitetul de lectură și comitetele unite.

Păstrător al tradiției marilor înaintași și ctitori, care au pus la temelia înființării Teatrului Național devisa promovării literaturii dramatice originale, maestrului prozei românești i se datorează înscrierea în bugetul teatrului a unui fond de premii pentru cele mai bune piese ale autorilor în viață, jucate pe scena Naționalului moldovenesc. În decursul anilor a fost premiate piese ca: *Plicul* de Liviu Rebreanu, *Ciuta* de Victor Ion Popa, *Act venețian* de Camil Petrescu, *Moșnenii* de Sandu Teleajen, *Un erou* de N. Kirilșescu, *Domnișoara Nastasia* de George Mihail Zamfirescu, și traducerea în versuri, după Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac* de Mihai Codreanu.

În 1937, părăsind Iașul și plecînd la București, actorii Naționalului din Iași, împreună cu membrii Sindicatului ziarștilor, au ținut să-l sărbătorească printr-o agapă, pentru toată munca și tot entuziasmul pus în slujba propășirii Naționalului din capitala Moldovei.

Toți cei care l-am ascultat am văzut în cuvîntul pe care l-a rostit cu acel prilej, o adevărată profesiune de credință. Amintindu-și cu emoție de începuturile activității sale ca director de teatru, a ținut să-și dezvăluie sufletul către ascultători: „Lipsa mea tehnică am compensat-o cu dragostea de om care vine și jertfește, depunînd tot ce are mai bun pentru progresul teatrului.

Am avut puterea și bucuria ca, după ce mi-am isprăvit misiunea de director, petrecînd cei mai frumoși ani ai tinereții lîngă cei care, unii nu mai sînt astăzi, dar mulți dintre ei sînt încă acum între dumneavoastră, fiind oarecum păstrători ai trecutului și străjeri ai tradiției de bine și de dragoste, să fiu alături de alți directori, continuînd experiența și în folosul direcției, dar și al artiștilor. Și mulțumirea a fost că la această direcție au trecut reprezentanți ai culturii noastre, care au garantat progresul instituției... Atunci cînd felicitați pe sărbătorit în numele unui trecut de devotament și dragoste, poate că fără să vreți v-ați felicitat și aplaudat pe dumneavoastră, care ați pus toată puterea de muncă, neprecupețînd nici un sacrificiu pentru progresul teatrului ieșean.

Fiecare dintre dumneavoastră își dă socoteală că în momente solemne ale vieții, în asemenea momente, între noi scriitorii în cărți și dumneavoastră pe scenă, se produce un fenomen magnific, pe care omul trebuie să știe să-l deosebească de celelalte fenomene ale vieții.

Omul, singur din tot ce este organizat pe pămînt, a reușit să adauge trecerii lui prin lume ceva deosebit: o credință, un ideal, o sforțare care să asigure generațiilor viitoare o treaptă de progres. În această acțiune, artistul adevărat pune flacăra sfîntă a înălțării morale deasupra lucrurilor materiale. Astfel, arta se pune în serviciul acestui mai bine al omenirii.

Dumneavoastră îndepliniți un oficiu nobil în manifestările dumneavoastră către patrie și umanitate. Cu toți sînteți uniți în această sforțare de mai bine, deasupra lucrurilor mărunte ale vieții. Întorcîndu-vă la lumea comună de pe acel plan ideal, vă puteți regăsi mai iertători și mai blînzi, în asuprimea contemporană. Și pentru

lucrarea dumneavoastră de artă și pentru dragostea dumneavoastră omenească, vă mulțumesc din tot sufletul...”

„... Mi-l amintesc pe Mihail Sadoveanu“, așa încep toate evocările. Așa a început să ne povestească și artistul emerit Miluță Gheorghiu.

Mi-l amintesc pe maestrul Mihail Sadoveanu în primul rînd ca director al Teatrului Național din Iași: el mi-a semnat numirea ca elev probist în personalul artistic al stagiunii 1915—1916. Pe atunci locuia cu familia la Fălticeni, într-o casă înconjurată de pomi, adevărat cuib liniștit pentru meditație și scris. Trei, patru zile, rînduia treburile teatrului ca director, restul săptămîinii se dăruia capodoperelor sale. Îmi amintesc cu emoție ce minunat climat de muncă statornicise directorul-scriitor în sinul colectivului ișean.

Era deajuns pentru unii actori irascibili să întîlnească la consfăturile literare de duminică dimineața, privirile ochilor săi adînc albaștri, statura lui masivă, ori să-i audă graiul revărsat în lecturile făcute mai ales din amintirile lui Creangă și poeziile lui Eminescu, pentru ca toți ascultîndu-l să se simtă mai buni, mai apropiați de idealurile artei. La consfăturile de duminică dimineața, încheiate cu lecturi, graiul blajin, cu rezonanțe metalice, al maestrului se înflăcăra ori de cîte ori vorbea actorilor de marii cîitori ai teatrului românesc: Asachi, Iorgu Caragiale, Alecsandri, Kogălniceanu, Millo și Luchian. Prețuia în chip deosebit teatrul barudului de la Mircești, mai ales *Chirițele* și *Canțonetele*.

Am avut norocul să asist la premiera comediei în trei acte *Zile vesele după război*, pe afixul căreia, din modestie, în loc să-și pună numele, maestrul a semnat ca autor: „Un călugăr de la mînăstirea Neamțului“. Publicul, cîștigat de la primele scene atît de textul piesei cît și de jocul marilor interpreți, în final nu voia să părăsească sala, aplaudînd și cerînd insistent să apară autorul la rampă. În fața acestei situații, unul din actori, comedianul C. B. Penel, are inspirația să-și grimeze repede un admirabil cap de călugăr, să îmbrace o rasă, să-și pună un potcap și să apară pentru a mulțumi aplauzelor. Sala, recunoscîndu-l pe actor, a izbucnit în urale și hohote de rîs. Penel, care era și profesor de desen, avea talent la grimă; rîdea toată sala, dar cel mai tare rîdea autorul, din fundul lojii directoriale.

Bineînțeles că în sală s-a aflat repede numele adevăratului autor, iar aplauzele toate s-au îndreptat spre loja unde se afla maestrul cu prietenii săi de la „Viața Romînească“.

Comedia *Zile vesele după război*, plină de culoarea anilor 1877—1878, cînd se petrece acțiunea, a rămas în repertoriul permanent al Teatrului Național din Iași; s-a jucat și între cele două războaie, ca și în stagiunile 1945—1946 și 1946—1947, eu interpretînd rolul căpitanului Barbu Asan.

Nu voi uita niciodată un alt dar făcut de maestrul Sadoveanu Teatrului Național din Iași, începînd cu stagiunea 1930—1931. Fiind membru permanent în consiliul de lectură, a sugerat tînărului său confrate Ionel Teodoreanu, numit atunci directorul teatrului, să reia *Chirițele* lui Alecsandri, dispărute de mulți ani de pe afiș. Toate încercările de pînă atunci eșuaseră. Sugestia maestrului Sadoveanu a fost excelent realizată de regizorul Ion Aurel Maican și scenograful Th. Kiriacooff.

De la propunerea lui Mihail Sadoveanu pînă la premiul de stat pe care l-am obținut pentru interpretarea Coanei Chirița, au trecut mulți ani și o mie de spectacole pe care le datorez marii lui intuiții teatrale...

Și anii au trecut. Maestrul și-a împlinit cu strălucire datorii de om și scriitor, avînd de înfruntat, într-o vreme — pentru ideile sale umanitare, democratice — durerea de a-și vedea opera arsă de către fasciști în piețe publice la București, ca și la Iași.

Trecînd întîmplător în acea vreme pe lingă rugul medeanului de la Sfîntul Spiridon din Iași, am desprins din cenușă un volum scăpat din flăcări: *Duduia Margareta*. Il păstrez și azi și, recitîndu-l, mîngîi cu emoție paginile cu marginile ușor îngălbenite de fum, de lacrimi. E un omagiu modest pe care-l aduce un actor ișean, memoriei marelui dispărut.

În orașul de mîine ale cărui uimitoare perspective se descifrează azi, amintirea lui Mihail Sadoveanu va trăi veșnic. Așa cum spunea scriitoarea ișeană Otilia Cazimir: „Iubitor de pace și dreptate, Mihail Sadoveanu s-a aplecat de la început asupra suferințelor străvechi ale neamului său, s-a alăturat apoi cu hotărîre luptei poporului pe noul drum al socialismului, și a dus departe, peste hotare, cu demnitate și cinste, prezența adevăratului suflet românesc“.

Al. Popovici